կաւ սկսաւ տպագրութիւնն եւ թէ ինչ էր փայտագրութիւն (Xylographie) եւ անթաց տպագրութիւն ըսուածը եւ սկսելով Կիւթէնպերկի մեծ գիւտէն (1453) կատարելագործման աստիճանաւ մեզի կու տայ տպագրութեան համառօտ բայց սքողջ պատմութիւնը։ Այրուբենի գիւտին վրայ խօսած ժամանակ նմանապէս բոլոր գրերուն տեսակներն յառաջ բերուած են, երկաթագիր, շքագիր, նօտրագիր, պարզ — բոլորագիր եւն. նոյնպէս զանց չեն առնուած զարդագիրներու եւ ծաղկագիրներու եւն տեսակները։ Բաւական ընդարձակ խօսուած է նաեւ պատկերագործութեան, պղնձագործութեան, փորագրութեան, վիմագրութեան զինկագրութեան եւն մասին։ Նմանապէս յառաջ բերուած է տպագրութեանց ընդհանուր ցուցակը, խօսած է նաեւ հեղինակն տպագրութեան պատմութեամբ զբաղողներու մասին, հանդերձ իրենց համառօտ կենսագրական նոտերովը։ Ըստ կարելւոյն մանրամասն տեղեկութիւններով ծանօթութիւն տուած է հեղինակն հայ առաջին տպարանէն (1512) սկսեալ մինչեւ մեր ժամանակն, եւ թէ զանազան երկիրներու մէջ բացուած տպարաններու մասին։ Հատորիս մէջ զետեղուած են նաեւ այն ամենուն լուսանկարներն, որոնք տպարանական գործիքի պաշտն վարած կամ գործակցութիւն մ'ունեցած են։

Այն ամիսի տեսութենէն յետոյ, մեզի ուրիշ բան չի մնար ըսել, բայց եթէ մաղթել վաստակաւոր հրատարակչին դեռ աւելի եռուն գործունէութիւն եւ գործելու կարողութիւն, եւ վստահ ենք որ Մեծ. Թէոդիկ մեզի դեռ շատ պիտի տայ "Ամենուն տարեցոյց"ին եւ Տիպ ու Տարին նման գեղեցիկ եւ հանրօգուտ հրատարակութիւններ։

Հ. Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

Հայերէն տառերով Ասորերէն Տաղմը։ Անկիւրիոյ Կարմիր-վանքին թիւ 304 ձեռագիրը ԳԱՆՁԱՐԱՆ կամ ԳԱՆՁԱՏԵՏՐ մըն է, գրուած Պխ = 1391ին, գեղեցիկ բոլորգիրով Մովսէս Երէցի մը եւ ուրիշի մը գրչով, "առ երկնահանգէտ տաճարիս ի դուռը սուրբ Կիրակոսի", եւ «ՀՐՇՈՒՆԻ ասորոյ ԾԱՌԻՆ» (որ քաղաքի կամ վանքի), ամէն մասամբ ընտիր գրչութիւն մը, գժբախտաբար թերի սկիզբէն եւ վերջէն։ Արդի վիճակին մէջ մնացած է 822 երես, Մեծ. 24·3×16·7×6 սմ.։ Գանձարանս ուշագրաւ է իր բովանդակութեան այլ կողմէն. կը հանդիպինք նոր տաղասացներու կամ գանձասացներու, զոր օր. Սարգիս Ջիլանցի, Վարդան, Յովհէ, Գէորգ, Բարսեղ, Պասղոս, Ղազար վարդապետաց։

Այս գանձարանի 393—394 էջերուն վրայ փոխագրուած է երեք տուն ասորերէն տաղ մը՝ հայերէն գրերով, հայ թարգմանութիւնն ալ կից։ Թէ հայերէնը եւ թէ ասորերէնը հաւասարապէս խազագրուած են։

Նոյնութեամբ կը ներկայացնենք այս տաղը բանասէրներուն։

Տաղ ասորի խոսրովայն ծայնիւ թարգմանեալ ի հայ ի յարութիւն Ղազարու։

Ը՛ռ տաւս ա՛ Ֆրա՛. այ ալ՛հա՛...՝
— խա՛տ ի՛շա՛ մա՛ղքա։ Ա՛ռ տաւատտն պա՛շտաւն այ ամսոլ՛ա՛...՝—ծ սուրբը՛դ սրա՛վբէ՛ի՛—ց։

Ը՛ռ տաւզտին ա՛ֆհո՛, խա՛ւլ՛ տա՛խրա՛...՝—յ. ոյ ազի՛մ՛ն մեն՛պետ։ Ներ՛կը՛բպա՛գեմք այն ձայնի՛ն որ կո՛ղեաց ըզ՝ ղազա՛...՝—ր արի՛ ե՛կ ա՛ռտաքս։

Մի՛թէ՛ մշի ը՛ըլ՛ւ՛հո։ խա՛ւլ՛ տա՛հրա՛...՝—, ա՛ղի՛հաւ մա՛լ՛հա՛տ։ Ծ՛ւ յարոյ՛ց զի՛նքն ի՛ մե՛ռե՛լ՛ց, քրիստոս յի՛շեա՛...՝— ե՛ւ զմեր նի՛նջի՛ցեա՛ն։

Մեսրոպեան գրերու գիւտէն յառաջ հայերէն գրականութեան մը գոյութեան վրայ պնդողներէն ոմանք կ'ըսէին եւ կ'ըսեն, թէ յունարէն կամ ասորերէն գրերով հայերէն կը գրէին նախնիք, ինչպէս որ հիմայ հայերէն գրերով, զ. օր., թուրքերէն գրականութիւն կ'ըլլայ (նոյնպէս յունարէն եւ այլն գրերով)։ Այս կարծիքը չժպտիր մեզի, հակառակ նոյն իսկ անոնց, որ կ'ըսեն, թէ յունարէն եւ ասորերէն գրերով գրքեր ալ կան նախնիքներէ մնացած (Աբր. Այվազեան, Քեթեւանցը Մարգար)։

Բայց կարելի՞ է արդեօք ըսել, թէ բաւական հին անցեալի մը մէջ նախնիք հայերէն գրերով օտար լեզուներ գրած են։ Արդեօք այս տաղին գոյութիւնը իրաւունք կու տայ այսպիսի երեւոյթի մը մասնաւոր ընելու հայ մատենագրութեան մէջ։

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՎԻԵՆՆԱ, ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

digitised by A.R.A.R.@